

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۹۰۴۱۸

<< دانشگاه علامه طباطبائی >>

<< دانشکده حقوق و علوم سیاسی >>

موضوع:

”حمایت از قربانیان بلایای طبیعی از دیدگاه حقوق بین الملل“

(پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته حقوق بین الملل)

استاد راهنما:

دکتر مه‌ریار داشاب

استاد مشاور:

دکتر سید قاسم زمانی

نگارش:

آرزو علائی

۱۳۸۷ / ۳ / ۲۸

شهریور ۱۳۸۶

۱۳۸۶

((بنی آدم اعضای یکدیگرند

که در آفرینش ز یک گوهرند))

((چو عضوی به درد آورد روزگار

دگر عضوها را نماند قرار))

((تو کز محنت دیگران بی غمی

نشاید که نامت نهند آدمی))

و امروز ثمره تلاش‌هایم را تقدیم می‌دارم به :

ارزشمندترین نعمت الهی ، فرشته ای به مهر سرشته ، که آنچه دارم مدیون وجود اوست ،
مادر عزیزم ،

که درس چگونه زیستن را به من آموخت و با دست های پر مهرش درخت جوانی ام را
بارور کرد و وجودش از هر مدرکی برایم ارزشمندتر است.

و همسر خوبم که وجود سبزش بزرگترین سرمایه زندگی ام می باشد.

تقدیر و تشکر

((پروردگارا سپاس بی کرانم را تقدیمت می دارم که به من فرصتی عطا فرمودی تا بتوانم جرعه ای از دریای دانش بچشم و به معرفت خود بیافزایم.))

((در ابتدا مراتب امتنان و قدردانیم را به استاد فرزانه و فرهیخته ام جناب آقای دکتر داشاب که افتخار شاگردیشان را داشتیم تقدیم می دارم که راهنمایی این رساله را بر عهده داشتند و با درایت عالمانه خویش ، دلسوزانه مرا در انجام این امر و تکمیل آن یاری نمودند . وظیفه خود می دانم که از زحمات و رهنمودهای این استاد گرامی از ابتدای امر تا مرحله تدوین این رساله نهایت تشکر و قدردانی را بنمایم.))

((همچنین از استاد عالیقدر جناب آقای دکتر زمانی که مسئولیت مشاوره این رساله را بر عهده داشتند و با نظارت و راهنمایی های ارزشمندشان در تمامی مراحل تدوین و تنظیم رساله راهگشای اینجانب بودند نهایت سپاس و امتنان را دارم.))

((از استاد ارجمند جناب آقای دکتر شریف و همچنین جناب آقای دکتر ساعد که قبول زحمت فرموده و داوری رساله را عهده دار شدند، بی نهایت سپاسگزارم.))

((در انتها از خانواده ام که با صبر و بردباری همراهیم نمودند و همواره مشوق من بوده اند، کمال تشکر را دارم.))

فهرست مطالب

مقدمه	۱
کلیات	۴
الف - بیان مسئله	۴
ب - دلایل اهمیت و انتخاب موضوع	۵
ج - سئوالات تحقیق	۶
ج-۱- سوال اصلی	۶
ج-۲ - سئوالات فرعی	۶
د- فرضیه های تحقیق	۷
د-۱- فرضیه اصلی	۷
د-۲- فرضیه فرعی اول	۷
د-۳- فرضیه فرعی دوم	۷
ه- سابقه پژوهش موضوع	۷
و- تعاریف و واژگان مرتبط	۸
ز- سازماندهی تحقیق	۱۴
بخش اول : "حق بر خورداری از کمکهای انسان دوستانه" در زمان	
وقوع بلایای طبیعی در نظام بین المللی	۱۷
فصل اول- تعریف کمک های انسان دوستانه	۲۰
فصل دوم - کمک های انسان دوستانه از دیدگاه حقوق بین الملل عرفی	۲۱
فصل سوم - رویه جامعه بین المللی در ارائه کمک های انسان دوستانه	۲۵
بند اول - سازمانهای بین المللی	۲۶
گفتار اول - سازمان ملل متحد و واکنش بین المللی به بلایا	۲۶
گفتار دوم - توسعه "حقوق قوام نیافته" در زمینه واکنش به بلایای طبیعی در سازمان ملل	
متحد	۲۹
الف - حاکمیت و مسئولیت دولت ها	۳۰
ب - نقش هماهنگ کننده امداد رسانی اضطراری سازمان ملل متحد	۳۲

ج - ضرورت همکاری نزدیک سازمان ملل متحد با جنبش بین المللی صلیب سرخ و هلال احمر در واکنش به بلایا	۳۴
د- تقویت ظرفیت سازوکار بین المللی برای واکنش به بلایای طبیعی	۳۶
بند دوم - سازمان های بین المللی منطقه ای	۳۷
بند سوم - سازمانهای غیر دولتی	۴۱
بند چهارم - دولت ها	۴۲
فصل چهارم - ایرادات وارد بر حق برخورداری از کمک های انسان دوستانه	
بعنوان یک قاعده عرفی بین المللی	۴۲
فصل پنجم - روند عمومی معاهده سازی در حقوق بین المللی واکنش به بلایا	۴۴
بند اول - روند انعقاد معاهدات چندجانبه	۴۸
گفتار اول - تلاش برای انعقاد معاهدات چندجانبه جامع	۴۸
گفتار دوم - معاهدات چندجانبه ناظر بر سازمان های بین المللی	۴۹
گفتار سوم - معاهدات چندجانبه ناظر بر وضعیت کارکنان	۵۰
گفتار چهارم - معاهدات چندجانبه مربوط به جنبه های خاص واکنش به بلایا	۵۱
گفتار پنجم - معاهدات مربوط به مناطق مرزی یا جنبه های خاص واکنش بین المللی به بلایای طبیعی	۵۳
بند دوم - روند انعقاد معاهدات دو جانبه -	۵۴
گفتار اول - معاهدات دو جانبه عام واکنش به بلایا	۵۴
گفتار دوم - معاهدات دو جانبه همکاری های فنی	۵۴
گفتار سوم - معاهدات دو جانبه دولت های همجوار	۵۵
گفتار چهارم - معاهدات دو جانبه منعقد در سطح منطقه ای	۵۵
گفتار پنجم - معاهدات دو جانبه منعقد در سطح جهانی	۵۵
بند سوم - الگوهای مقررات حقوق بین المللی واکنش به بلایا	۵۶
گفتار اول - دیدگاه های عمومی	۵۶
گفتار دوم - الگوهای موجود در عناوین معاهده	۵۷
گفتار سوم - طرفین مسئول معاهده	۵۸
گفتار چهارم - هدف معاهده	۵۹
گفتار پنجم - درخواست کمک و پاسخ گویی	۶۰
گفتار ششم - تعاریف	۶۱
گفتار هفتم - مسئولیت و هماهنگی عملیات امداد رسانی	۶۱

- گفتار هشتم - دستورالعمل برای گروه های امداد رسانی ۶۲
- گفتار نهم - دسترسی امدادگران و تجهیزات به قربانیان ۶۳
- گفتار دهم - کالاهای امدادی و عوارض گمرکی ۶۴
- گفتار یازدهم - وضعیت ، مصونیت ها و حمایت از امدادگران ۶۴
- گفتار دوازدهم - هزینه ها ۶۶
- دیدگاه های نهائی ۶۷

بخش دوم - تجزیه و تحلیل حق برخورداری از کمک های انسان

- دوستانه به هنگام بروز بلایای طبیعی ۶۸
- فصل اول - ارائه کمکهای انسان دوستانه بین المللی ۷۱
- فصل دوم - حق برخورداری از کمک های انسان دوستانه ۷۴
- فصل سوم - حق کمک رسانی در برابر حق برخورداری از کمک ۷۹
- بند اول - انگیزه امداد رسانان ۸۲
- بند دوم - اجرای کمک های انسان دوستانه بین المللی ۸۵
- فصل چهارم - کمک های انسان دوستانه و مداخله بشر دوستانه ۸۶
- فصل پنجم - حقوق بین المللی واکنش به بلایا ۹۱
- فصل ششم - راهکارهای پیشنهادی برای رفع تعارضات موجود ۹۶
- بند اول - تعارض حاکمیت دولت با حق برخورداری از کمکهای انسان دوستانه ۹۷
- بند دوم - راهکاری برای رفع اعتراضات مربوط به اصل حاکمیت دولت ۹۸
- نتیجه گیری ۱۰۰

بخش سوم - حقوق بین المللی واکنش به بلایا: پیشگیری و کاهش

- اثرات بلایای طبیعی ۱۰۲
- فصل اول - کاهش ریسک بلایای طبیعی در جامعه بین المللی ۱۰۵
- فصل دوم - سیاست ها و قانون گذاری برای کاهش بلایا در سطح ملی ۱۰۷
- فصل سوم - همکاری های منطقه ای ۱۱۰
- فصل چهارم - تعهدات بین المللی در زمینه کاهش بلایا ۱۱۴
- بند اول - سازمان ملل متحد و کاهش ریسک و بلایا ۱۱۴

۱۱۵.....	گفتار اول - مجمع عمومی
۱۱۶.....	الف- دهه بین‌المللی کاهش بلایای طبیعی (۱۹۹۰-۱۹۹۹)
۱۱۸.....	ب - قطعنامه ۴۶/۱۸۲ مجمع عمومی سازمان ملل
۱۱۹.....	ج - استراتژی و برنامه کاری یوکوهاما
۱۲۰.....	د - استراتژی بین‌المللی کاهش بلایا
۱۲۴.....	ه - اعلامیه هیوگو
۱۲۶.....	گفتار دوم - شورای اقتصادی و اجتماعی
۱۲۶.....	گفتار سوم - دبیرخانه سازمان ملل متحد
۱۲۹.....	گفتار چهارم - برنامه توسعه پایدار
۱۳۱.....	گفتار پنجم - اهداف توسعه هزاره
۱۳۲.....	گفتار ششم - آژانس‌های تخصصی و برنامه‌ها
۱۳۳.....	بند دوم - موضوعات جدید در کاهش بلایا
۱۳۳.....	الف- مدیریت زیست محیطی
۱۳۳.....	ب- تغییر آب و هوا
۱۳۴.....	ج- اعلام خطر فوری
۱۳۵.....	نتیجه‌گیری
۱۴۲.....	نتیجه‌گیری نهایی
۱۴۶.....	فهرست منابع
۱۴۶.....	• منابع فارسی
۱۴۶.....	- کتاب‌ها
۱۴۶.....	- مقالات
۱۴۶.....	- پایان‌نامه‌ها
۱۴۷.....	• منابع لاتین
۱۴۷.....	- ARTICLES
۱۴۸.....	- DOCUMENTS
۱۵۲.....	- INTERNET SOURCES
۱۵۴.....	فهرست ضمایم
۱۵۵.....	• ضمیمه اول - معاهده TAMPERE

- ضمیمه دوم - قطعنامه شماره ۴۶/۱۸۲ مجمع عمومی سازمان ملل متحد ۱۵۶
- ضمیمه سوم - اعلامیه هیوگو (Hyogo Declaration) ۱۵۷
- ضمیمه چهارم - Hyogo Framework for Action ۱۵۸
- ضمیمه پنجم - نمودارهای آماری ۱۵۹

فهرست اختصارات

ASEAN: Association of South East Asian Nations

BHR: Bureau for Humanitarian Response

DAC: Development Assistant Committee

DHA: Department of Humanitarian Affairs

EAO: Euro –Atlantic Partnership Council

EADRCC: Euro –Atlantic Disaster Response Coordination Centre

ECHO: European Community Humanitarian Office

(UN)ERC: (United Nations) Emergency Relief Coordinator

EU: European Union

FAO: Food & Agriculture Organization

ICRC: International Committee of Red Cross

ICJ: International Court of Justice

IFRC: International Federation of Red Cross & Red Crescent Societies

INDR: International Decade for Natural Disaster Reduction

IDRL: International Disaster Response Law

IHL: International Humanitarian Law

IHA: International Humanitarian Assistance

IPCC: Intergovernmental Panel on Climate Change

ISDR: International Strategy Disaster Reduction

NATO: North Atlantic Treaty Organization

NGO: Non-governmental Organization

OCHA: Office for the Coordination of Humanitarian Affairs

OECD: Organization for Economic Co-operation and Development

OFDA: Office of Foreign Disaster Assistance

OXFAM: Oxford Famine Committee

UNDAC: United Nations Disaster Assessment and Coordination teams

UNDRO: United Nations Disaster Relief Co-ordinator Office

UNECE: United Nations Economic Commission for Europe

UNICEF: United Nations International Children s Emergency Fund

UNFCCC: United Nations Network Convention or Climate Change

USAID: United State Agency for International Development

WCNDR: World Conference on Natural Disaster Reduction

WFP: World Food Programme

WHO: World Health Organization

چکیده

ارائه کمکهای انسان دوستانه به قربانیان بلایای طبیعی جزء موضوعاتی است که تاکنون جامعه بین المللی موفق به وضع و تصویب مجموعه جامعی از مقررات بین المللی در این زمینه نشده است. حتی قوانین پراکنده موجود نیز از شفافیت و کاربری لازم و کافی برخوردار نیستند و اغلب به شکل قیودی دیده می شوند که از طریق قانونگذاری در بخشهای دیگر حقوق بین الملل وضع شده اند. در واقع واکنش به بلایای طبیعی فاقد یک چارچوب حقوقی بین المللی معین است که روشها و حقوق و تعهدات تابعان حقوق بین الملل را در بر گیرد و کلیه ابعاد عملیات امدادرسانی را تحت پوشش قرار دهد. بررسی رویه جامعه بین المللی در این خصوص نشان می دهد، گرچه در هر بار وقوع این حوادث خسارت بار، بسیاری از دولتها، سازمانهای بین المللی و سازمانهای غیر دولتی به یاری کشور یا کشورهای آسیب دیده و قربانیان آن شتافته اند، ولی این اقدامات هیچگاه بگونه ای نبوده است که بتوان یک تعهد و الزام حقوقی را از آنها استخراج و استنباط نمود. حق قربانیان بلایای طبیعی برای برخورداری از کمکهای انسان دوستانه تا کنون در نظام بین المللی فعلی بعنوان یک حق مسلم بشری به رسمیت شناخته نشده است. لذا نمی توان ثابت کرد که در حال حاضر رویه تابعان حقوق بین الملل در زمینه کمک رسانی به قربانیان منجر به ظهور یک قاعده عرفی بین المللی شده باشد. از طرفی جستجو در میان معاهدات گوناگون منعقد در این زمینه نشان می دهد که این معاهدات یا تنها به جنبه های خاصی از واکنش به بلایا پرداخته اند و یا تنها میان دو یا چند کشور منعقد شده اند. در واقع تلاش جامعه بین المللی برای رسیدن به یک اجماع کلی و انعقاد یک معاهده جهانی جامع که همه جوانب کمک رسانی انسان دوستانه را پوشش دهد تاکنون موفقیت آمیز نبوده است. از طرفی حقوق و تعهدات اعضای جامعه بین المللی از جمله دولت های امدادگر، دولت آسیب دیده و سازمانهای بین المللی و غیر دولتی امدادگران در هنگام کمک رسانی به قربانیان و روشهای اجرای کمک رسانی همچنان مبهم است که باعث تاخیر در امدادرسانی سریع و موجب تلفات انسانی و خسارات بیشتری در این سالها شده است. بزرگترین مانع بر سر شکل گیری یک موافقتنامه جهانی در این زمینه، تردید و مقاومت دولتها در برابر پذیرش چنین حقی برای قربانیان بلایای طبیعی می باشد، چراکه آنها بمنزله تحدید حاکمیت خود و ایجاد زمینه مداخله سایر اعضای جامعه بین المللی در امور داخلی خود و از آن جمله مداخله بشردوستانه می دانند. لذا برای حل این مشکل بزرگ، یک موافقتنامه بین المللی مورد نیاز است تا اصول مربوط به کمکهای انسان دوستانه را تنظیم و تشریح کند. همچنین برای اطمینان از رعایت حق برخورداری از کمکهای انسان دوستانه، سازمانهای غیردولتی بیطرف نیاز به حق دسترسی به کشورهای را دارند که دولت هایشان نمی توانند امداد رسانی کنند. محدود ساختن چنین حقی به سازمانهای غیردولتی بی طرف باعث برطرف شدن اعتراضات سنتی دولت ها مبتنی بر حاکمیت ملی می شود. آنگاه قابل تصور است که فشار جامعه بین المللی و سازمانهای غیر دولتی آنها را ترغیب به عضویت در یک معاهده ناظر بر کمکهای انسان دوستانه نماید. تصویب یک چنین موافقت نامه بین المللی قدم مهمی است برای آنکه اطمینان حاصل شود قربانیان بلایای طبیعی از کمکهای سریع و موثر بهره مند می شوند. زمانیکه موافقت بر سر اصل حاصل شود، آنگاه اقدامات عملی برای امدادرسانی بلافاصله کفایت ساختارهای نهادی فراهم کننده این کمکها می تواند تقویت شده و توسعه یابد.

مقدمه

انسانها از ابتدای حیات خود بر روی این کره خاکی همواره در معرض بلایای طبیعی همچون سیل ، طوفان ، زلزله ، رانش زمین ، آتشفشان ، خشکسالی و بیماریهای واگیردار یا لاعلاج قرار گرفته اند . این بلایا حوادث زیانباری هستند که انسان در وقوع آنها بطور مستقیم دخالت ندارد و هرساله خسارات عظیمی بر جای گذاشته و زندگی میلیونها نفر را در سرتاسر جهان تحت تاثیر خود قرار می دهند . در طول سالهای گذشته بلایای طبیعی عظیمی پیاپی تکرار شده اند: گردبادهای عظیم در هند، فیلیپین ، کره ، چین ، مکزیک... یا سیل های پیش بینی نشده ای که هر صد سال یکبار رخ می دادند و در طول دهه گذشته بارها در قسمتهای مختلف کانادا ، آمریکا ، مکزیک ، انگلستان ، آلمان... روی داده است . زمین لرزه های بزرگی در ترکیه ، یونان ، هند ، مصر، ایران ، افغانستان ، چین ... و طوفان های تگرگ و یخ ، کولاک و تندبادهای زمستانی که از اروپای غربی تا مغولستان ، کانادا و استرالیا را درنوردیدند . همچنین خشکسالی های پی در پی در سرتاسر جهان که آمریکا ، آفریقای شرقی و جنوبی و اتیوپی را در بر گرفت . گرچه وقوع این حوادث اجتناب ناپذیر است ولی شرایط اجتماعی ، اولویت های اقتصادی و سیاست گذاری هایی که سطح آسیب پذیری جوامع را بالا می برد ، باعث تبدیل این حوادث به بلایا می شود و این معیارها بطور کامل در حیطه مسئولیت و تحت کنترل انسان ها است.¹

بلایای طبیعی نیز همانند مخاصمات ، سبب آسیب هرچه بیشتر به اقشار ضعیف و آسیب پذیر جوامع می شوند . وقوع این بلایا در اکثر موارد ، اقتصاد منطقه آسیب دیده را مختل و در بعضی مواقع نابود می کند . این مسئله ضمن آنکه در سطح کلان خساراتی را برای کشور و منطقه آسیب دیده به همراه دارد ولی مهمتر از همه سبب از بین رفتن سرمایه ها ، پس انداز و منابع مردم فقیر و آسیب پذیر می شود ، بگونه ای که دیگر قادر به ادامه و اداره زندگی خود نخواهند بود . بلایای طبیعی بافت اجتماعی جوامع را

¹JEGGLE , TERRY , "We Know What Needs To Be Done?"; The Humanitarian Decade Challenges for Humanitarian Assistance in the last decade and into the future ; Volume II-General Assembly Resolution 46/182 , The Development of practice , principles and the humanitarian framework , p.71-72

نابود می کند و اغلب منجر به متلاشی شدن جامعه شده و اعضای آنها را در برابر استثمار و بهره کشی آسیب پذیر می سازد . بعلاوه افراد باید با عواقب ناگوار روانی این بلایا مثل از دست دادن خویشان و نزدیکان ، احساس عجز و ناتوانی ، و احساس گناه از نجات یافتن و زنده ماندن ، خود را تطبیق دهند . خانواده مهمترین واحد اجتماعی است که می تواند افراد را قادر به ادامه زندگی پس از وقوع بلایا نماید ، لذا بلایای عظیمی که زیر ساخت های اجتماعی را نابود می کند می تواند این شبکه های ارتباطی اجتماع را نیز از بین ببرد . بنابراین حفظ و حمایت از جوامع در طول دوره بازسازی به اندازه بازسازی زیرساخت ها حیاتی خواهد بود .

با گذشت زمان و پیشرفت های تکنولوژیک جامعه بشری ، عواقب این بلایا ابعاد گسترده تر و شدیدتری یافته و علاوه بر آنکه حقوق بنیادین انسانها چون حق حیات و محیط زیست سالم را در معرض خطر یا نابودی قرار می دهد ، امنیت جمعی را نیز با خطر روبرو می کند . این بلایا می تواند مشکلات حقوق بشری موجود را افزایش دهد ، بعنوان مثال آسیب دیدگان و قربانیان بلایای طبیعی و بخصوص برخی گروه های آسیب پذیرتر مثل زنان و کودکان ، اغلب برای استیفای حقوق انسانی خود پس از وقوع بلایا با مشکل روبرو می شوند . از طرفی بلایای طبیعی می تواند ضعفها و سؤ استفاده های برنامه ریزی شده و سازمانی (مثل ارتشا و سوء استفاده مالی دستگاه های دولتی) ، مجادلات سیاسی (مثل رفتار تبعیض آمیز با اقلیت ها) و دیگر مخاصمات داخلی دیرینه در مناطق آسیب دیده (مثل مخالفت و مقاومت مخفیانه با دولت یا مبارزه دولت با جنبش های جدایی طلبانه مسلح) را آشکار و توجه عمومی را بسوی آنها جلب کند .^۱ امکان تنش های اجتماعی در این دوره افزایش می یابد و چگونگی واکنش دولت به آنها ، نقش زیادی در ادامه ثبات سیاسی کشور ایفا خواهد کرد .

از آنجاکه بشر همواره درصدد مراقبت و حمایت از خود ، خانواده ، اموال و منابع خود بوده است ، بصورت جمعی زندگی می کند تا از دیگران کمک بگیرد و به آنها کمک کند . در زمان وقوع بلایا ، جامعه بین

---

^۱“After the Tsunami , Human Rights of Vulnerable Population” ; Human Rights Centre , University of California , Berkeley , October 2005 , pp. 9&10 .

المللی همواره کمک های انسان دوستانه خود را به قربانیان اهدا کرده است ولی این مسئولیت پذیری تاکنون بیشتر جنبه اخلاقی داشته و بصورت کاملا اختیاری و داوطلبانه انجام شده است . از آنجاکه زمان نقش اساسی در امداد رسانی بلایای طبیعی دارد و دسترسی سریع به قربانیان از الزامات عملیات امداد رسانی موفق است لذا وجود مجموعه جامعی از مقررات بین المللی که حقوق و تعهدات تابعان حقوق بین الملل و نظام حقوقی حاکم بر این وضعیت های اضطراری را مشخص کند و دارای ضمانت اجرای موثر باشد ، بسیار حیاتی است . درعین حال شناسایی حقوق بشری قربانیان در شرایط پس از وقوع بلایا و ایجاد تمهیدات و سازوکارهای پذیرفته شده در سطح بین المللی برای رعایت ، حفظ و اجرای آنها و همچنین توجه به بحث پیشگیری و سازوکارهای ایجاد آمادگی و کاهش بلایا در کلیه سطوح محلی ، منطقه ای و بین المللی از موضوعات مهم در بحث امداد رسانی انسان دوستانه می باشد که تاکنون نیاز به وجود یک اجماع بین المللی در این خصوص برطرف نشده است .

کلیات

الف - بیان مسئله

ارائه کمک های انسان دوستانه¹ به قربانیان بلایای طبیعی جزء موضوعاتی است که تاکنون جامعه بین المللی موفق به وضع و تصویب مجموعه جامعی از مقررات بین المللی در این زمینه نشده است تا از عدم وجود مانع بر سر راه کمک رسانی موثر و سریع در چنین مواقع اضطراری اطمینان حاصل گردد و یا شاید تکلیفی برای ارائه این کمک ها تمهید شود. حتی قوانینی هم که در میان تعداد زیادی از اسناد و مدارک بین المللی مختلف بصورت پراکنده موجود می باشد از شفافیت و کاربری لازم و کافی برخوردار نیستند. این مقررات اغلب به شکل مواد و قیودی دیده می شوند که از طریق قانونگذاری در بخش های دیگر حقوق بین الملل چون محیط زیست، فضا، توسعه، حمل و نقل، غیره وضع شده اند. کلیه این مقررات بصورت جهانشمول رعایت و اجرا نمی شوند. تعداد کمی دارای مکانیسم ضمانت اجرا هستند و برخی نیز تنها برای یک هدف خاص و محدود وضع شده اند. در واقع برخلاف حقوق بشردوستانه بین المللی در وضعیت مخاصمات مسلحانه، واکنش و پاسخگویی در برابر وقوع بلایای طبیعی فاقد یک چارچوب حقوقی بین المللی معین است. چارچوبی که استانداردهای حقوقی، روشها، حقوق و تعهدات تابعان حقوق بین الملل را در بر گیرد و کلیه ابعاد عملیات امدادرسانی را از هماهنگی نیروها و ارتباطات گرفته تا تهیه کمکهای دارویی و... تحت پوشش قرار دهد. تجربه های عملی کمک رسانی در حوادث گذشته مثل سونامی یا طوفان کاترینا، حاکی از آن است که وجود یک چنین چارچوب حقوقی قوی و مستقلی خواهد توانست در واکنش به بلایا تفاوت بسیاری ایجاد کند.

بنابراین در وهله اول شناسایی دقیق این خلاء حقوقی از اهمیت فراوانی برخوردار است. بدین منظور اولین اقدام در این راه باید شناسایی حق کمک های انسان دوستانه برای قربانیان بلایای طبیعی از طرف

---

¹ Humanitarian Assistance

جامعه بین‌المللی و بخصوص دولت‌ها، بعنوان پایه اصلی تمام اقدامات بعدی در این خصوص باشد. چراکه تا زمانی که این حق و تعهدات ناشی از آن بوسیله دولت آسیب دیده و سایر دولت‌ها پذیرفته نشده باشد، کلیه تلاش‌ها در جهت تصویب مقررات و توسعه و تحول این بخش از حقوق بین‌الملل بی نتیجه خواهد ماند. همچنین در ادامه، تدوین قوانین موجود و قرار دادن آنها در یک چارچوب مشخص که ضمانت اجرای مناسب داشته و برای همگان قابل پذیرش باشد، امری ضروری است. بدین منظور لازم است کلیه مقررات مرتبط موجود در "حقوق قوام یافته"^۱ - کنوانسیون‌ها و معاهدات بین‌المللی، منطقه‌ای، دو یا چندجانبه میان دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی و سایر تابعان فعال حقوق بین‌الملل - و "حقوق قوام نیافته"^۲ شامل دستورالعمل‌ها و مجموعه‌های مقررات و اصول، تدوین و مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. ضمن آنکه بررسی موقعیت‌های اضطراری پیش آمده گذشته می‌تواند ارتباط مثبت یا منفی قوانین بالا و میزان تاثیرگذاری و کاربری آنها را بر اجرای عملیات امدادسانی بین‌المللی مورد ارزیابی قرار دهد. ترکیب نتایج بدست آمده از اقدامات فوق و تجزیه و تحلیل آنها می‌تواند ضمن روشن کردن وضعیت فعلی این بخش از حقوق بین‌الملل، با شناسایی خلأهای موجود و نقاط ضعف این مقررات، زمینه را برای توسعه و تحول این بخش از حقوق بین‌الملل و ارائه راهکارها و پیشنهادات سازنده در جهت ایجاد یک سیستم حقوقی قدرتمند فراهم آورد.

ب - دلایل اهمیت و انتخاب موضوع

همانطور که پیش از این نیز ذکر شد، افزایش آسیب‌پذیری جوامع و بالا رفتن میزان خسارات مالی و جانی بلایای طبیعی همراه با پیشرفت‌های تکنولوژیک بشر در طول زمان، ضرورت و اهمیت بازنگری در قوانین موجود و توسعه و تحول سیستم‌های حقوقی حاکم بر حمایت از قربانیان بلایای طبیعی مشتمل بر امدادسانی، پیشگیری و کاهش خسارات را بیش از پیش نشان می‌دهد. با توجه به اینکه

---

¹Hard Law

²Soft Law

تاکنون چارچوب حقوقی جامعی در این بخش از حقوق بین الملل ایجاد نشده لذا انجام یک تحقیق جامع که شامل بررسی مقررات بین المللی موجود و اقدامات حقوقی در حال شکل گیری در سطح جامعه بین المللی ، تجزیه و تحلیل آنها و ارائه راهکارها و پیشنهادات عملی و متناسب باشد ، امری ضروری است . همچنین لازم بذکر است که علی رغم اهمیت موضوع در کشور ما که جزء بلاخیزترین کشورهای دنیا می باشد هنوز تحقیق حقوقی جامع و بنیادینی در این حوزه انجام نشده است که این امر لزوم بررسی این موضوع را در پایان نامه پیش رو بیشتر می کند .

ج - سئوالات تحقیق

ج-۱ - سوال اصلی

با توجه به ماهیت اجتناب ناپذیری بلایای طبیعی که همواره تهدیدی علیه حیات و پیشرفت بشریت محسوب می شود و با در نظر گرفتن خسارات هنگفت و بعضا غیر قابل جبرانی که این بلایا به جامعه بشری وارد می سازد ، سؤال اصلی این است که آیا تاکنون جامعه بین المللی اقدامات حقوقی منسجم و اساسی برای حمایت از قربانیان بلایای طبیعی مشتمل بر اقدامات پیشگیرانه و نیز امداد سریع و بموقع پس از حدوث بلایا برای کاهش دامنه فجایع و خسارات انسانی و زیست محیطی انجام داده است؟ آیا چارچوب حقوقی مشخص و لازم الاجرابی در سطح بین المللی برای حمایت از قربانیان بلایای طبیعی و حفظ حقوق آنها وجود دارد ؟

ج - ۲ - سئوالات فرعی

آیا تا کنون در زمینه شناسایی حقوق و تعهدات کلیه تابعان فعال حقوق بین الملل اعم از دولت آسیب دیده در برابر قربانیان در سطح بین المللی چاره ای اندیشیده شده است ؟ آیا تاکنون در جهت ایجاد تعهد برای اعضای جامعه بین المللی در زمینه کاهش و پیشگیری از بلایا ، بعنوان بخش مهمی از حمایت از قربانیان بلایای طبیعی ، در حوزه حقوق بین الملل اقداماتی انجام شده است ؟

د - فرضیه های تحقیق

د-۱- فرضیه اصلی

برغم قواعد حقوقی پراکنده ، جامعه بین المللی همچنان فاقد یک نظام حقوقی جامع و منسجم در حیطه حمایت از قربانیان بلایای طبیعی می باشد. با این حال اصل لزوم حمایت از قربانیان بلایای طبیعی و حقوق آنها بتدریج در حال تثبیت شدن در نظام حقوق بین الملل می باشد.

د-۲- فرضیه فرعی اول

با مطالعه و بررسی حقوق بین الملل موضوعه و عرف بین الملل بنظر می رسد که تاکنون حقوق و تعهداتی برای تابعان فعال حقوق بین الملل بخصوص دولتها در زمینه حمایت از قربانیان بلایای طبیعی وضع نشده و در زمان وقوع هر فاجعه ای ، دولتها و سازمان های بین المللی با در نظر گرفتن منافع و مصالح دیپلماتیک خود و بصورت یکجانبه و مستقل اقدام به کمک رسانی می کنند که همین امر سبب ناهماهنگی و ناکارآمدی عملیات امدادرسانی تاکنون شده است .

د-۳- فرضیه فرعی دوم

گرچه تاکنون فعالیت های بسیاری در سطح ملی ، منطقه ای و بین المللی در زمینه پیشگیری و کاهش بلایا انجام شده ولی تحول و توسعه این بخش از حقوق بین الملل و ایجاد یک چارچوب مشترک و جامع و اعمال تعهدات سختگیرانه تر بر اعضای جامعه بین المللی باید جزء اولویتهای اصلی جامعه بین المللی و در راس آن سازمان ملل قرار گیرد .

ه - سابقه پژوهش موضوع

در بین منابع فارسی مشتمل بر کتب ، مقالات، پایان نامه ها و کارهای تحقیقاتی و ... ، بغیر از یک مقاله ترجمه شده ، منبع قابل ملاحظه ای در خصوص موضوع مورد بحث وجود ندارد و بنظر می رسد که در